

Литература:

1. Федеральный государственный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки «050100 Педагогическое образование» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fgosvpo.ru>

УДК 911.3

Л.Б. Поліщук, В.С. Попов

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна



## ПРИРОДООХОРОННО-ЕКОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕГІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті розглядаються певні геотехнічні системи як результат природокористування та їх зв'язок із природоохоронно-екологічною діяльністю через соціально-політичний, економічний, оздоровчий, естетичний та правовий аспекти. Розкрито основну сутність аспектів природоохоронно-екологічної діяльності та їх особливості.

**Ключові слова:** довкілля, природокористування, регіональний аналіз, геотехнічні системи, охорона природи, екологія, аспекти охорони природи.

L. Polishchuk, V. Popov

### ENVIRONMENTAL AND NATURE CONSERVATION ACTIVITIES AND REGIONAL NATURE MANAGEMENT

The article discusses certain geotechnical systems as a result of nature management, its connection with environmental and nature conservation activities through socio-political, economic, recreational, aesthetic and legal aspects. The essence of aspects of environmental and nature conservation activities and their features are disclosed.

**Keywords:** environment, nature management, regional analysis, geotechnical systems, conservation, ecology, nature conservation aspects.

Л.Б. Полищук, В.С. Попов

### ПРИРОДООХОРАННО-ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И РЕГИОНАЛЬНОЕ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕ

В статье рассматриваются определённые геотехнические системы как результат природопользования и их связь с природоохоронно-экологической деятельностью через социально-политический, экономический, оздоровительный, эстетический и правовой аспекты. Раскрыта основная суть аспектов природоохоронно-экологической деятельности и их особенности.

**Ключевые слова:** окружающая среда, природопользование, региональный анализ, геотехнические системы, охрана природы, экология, аспекты охраны природы.

**Вступ, вихідні передумови.** Взаємодія суспільства та природного середовища є багатогранною проблемою, що має невичерпний потенціал для вивчення. Це пов'язано з постійним розвитком людського суспільства, зміною характеру та інтенсивності його діяльності, у якій природа виступає в якості джерела ресурсів – основи виробництва та одночасно в якості середовища проживання. Але при використанні природних ресурсів економічні й екологічні цілі їх використання рідко співпадають. Зазвичай господарська діяльність суперечить задачам збереження оптимального стану середовища, тому необхідно вживати спеціальні заходи щодо оптимізації охорони природи [4]. Складність відношень між господарською і природоохоронною діяльністю є очевидною та потребує подальшого розгляду.

Активізація вивчення природокористування та природоохоронної діяльності почалася у другій половині 1960-х рр. Передумовою цього значною мірою була екологічна криза 1950-60 рр. Особливо гостро вона проявилася у західних розвинених країнах. До СРСР криза дійшла дещо пізніше, але проблеми природокористування радянські вчені почали досліджувати вже з 1960-х рр. [10].

Спостерігається певна розрізненість природоохоронно-екологічної діяльності та природокористування, що розглядаються як два різні полюси діяльності людини, одна з яких направлена на використання природних ресурсів, інша – на їх збереження та відновлення. Постає важлива проблема їх гармонійного поєднання, що виявляється неможливим без аналізу зв'язків між ними.

**Метою статті** є аналіз регіонального природокористування через аспекти природоохоронно-екологічної діяльності на засадах дослідження геосистем.

**Вклад основного матеріалу.** Природокористуванням прийнято називати будь-який вид діяльності людини, що включає використання природних ресурсів та природних умов. Результатом природокористування стає перетворене природне середовище, яке є поєднанням як природної, так і антропогенної складової, відоме в літературі як геотехнічні системи [9]. У межах геотехсистем природна і техногенна складові накладаються і взаємовпливають, створюючи якісно нову геосистемну єдність. Серед геотехсистем розрізняють: селитебні, промислові зони, рекреаційні зони, сільськогосподарські зони (агроландшафти), середовищезахоронні ліси та заповідні території [3], що відображують широту потреб суспільства та різноманітність природокористування.

Природоохоронна та екологічна діяльність мають першочергове завдання виявлення, попередження та вирішення проблем, які обумовлені господарською діяльністю людини та нанесеною шкодою цієї діяльності довкіллю [7]. Негативні кількісні і якісні зміни у навколишньому природному середовищі впливають на життя людей, генетичну програму людини, на створення матеріальної бази суб'єктів господарювання і торкаються широкого кола питань. У зв'язку з цим існують різні аспекти природоохоронно-екологічної діяльності: соціально-політичний, економічний, оздоровчий, естетичний та правовий [10].

*Соціально-політичний аспект* є проявом взаємозалежності суспільства та середовища, в процесі господарської діяльності люди вступають у певні соціальні відносини, в рамках яких формуються зв'язки та відносини з природою. Екологічні проблеми будь-якого рівня не мають єдиного загальносвітового рішення, але завжди пов'язані з конкретною соціальною та політичною обстановкою у тому чи іншому регіоні [8]. Через соціально-політичний аспект організовується природоохоронно-екологічна діяльність у межах відповідних геотехсистем, які функціонально пов'язані із суспільними процесами. Серед таких геотехсистем потрібно виділити селитебні, функцією яких є забезпечення еколого-економічного і соціального середовища. Селитебні геотехсистеми фактично являють собою безпосередній простір фізичного розташування суспільства з певними екологічними умовами, серед яких можна виділити відповідність до санітарно-гігієнічних, медико-біологічних та естетичних норм [2]. Природоохоронно-екологічні питання включаються у політичні програми держави, регіональних структур, партій, суспільних організацій [8]. Проблеми охорони природи та інтерес до них суспільства уміло використовуються при вирішенні політичних питань; екологічна політика претендує на пріоритетне місце серед інших питань виборчої діяльності.

*Економічний аспект* є найважливішим та найширшим, адже вся господарська діяльність людини і саме її існування базується на використанні природних ресурсів [1]. Господарська діяльність підприємств може завдавати природному середовищу екологічних, економічних та соціальних збитків. Збитки можуть виникнути внаслідок знищення елементів природного середовища, його забруднення викидами, стоками, відходами, виснаження природних комплексів, нерационального використання природних ресурсів, порушення екологічних зв'язків у середовищі існування [6]. Даний аспект пов'язаний, в першу чергу, з промисловими та сільськогосподарськими зонами, функціями яких є забезпечення промисловими та продовольчими товарами, спорудами, продуктами харчування, сировиною відповідно [1]. Серед основних вимог до промислових об'єктів слід виділити відповідність певним нормам, до агроландшафтів - збереження такої якості середовища, яка забезпечує екологічно чисті продукти.

*Оздоровчий аспект* направлений на збереження здоров'я населення. Охорона природи найпершою із задач має створення сприятливих природних умов для життя людини, і тому кожен проект перетворення природи, будь-який вплив повинні розглядатися також з точки зору охорони здоров'я людини. Пріоритет охорони здоров'я людини та збереження сприятливих гігієнічних умов життя населення відображають оздоровчий (санітарно-гігієнічний) аспект охорони природи. Для здійснення заходів з оздоровлення довкілля потрібна розробка кількісних санітарно-гігієнічних показників стану якості навколишнього середовища, критерію нешкідливості, що забезпечують оптимальні умови життєдіяльності людини. Даний аспект особливо важливий для рекреаційних зон, головною функцією яких є забезпечення відпочинку та оздоровлення суб'єкта – рекреанта. Зонами рекреацій прийнято називати території та акваторії, де людина відновлює свої фізичні та духовні сили у процесі безпосереднього спілкування з природою. Потреба у наявності місць відпочинку (рекреації) постійно зростає. Люди прагнуть короткостроково змінити міські умови проживання заради покращення нервового та фізичного здоров'я під час перебування на природі. Природні рекреаційні ресурси є незамінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їх охорона від забруднення і руйнування – найважливіше завдання суспільства. Вимогами до таких геотехсистем є підвищені санітарно-гігієнічні, медико-біологічні та естетичні норми, проблема оптимальності яких стосується великих міст та промислових центрів, що є основними забруднювачами довкілля. Ступінь задоволення рекреаційних потреб залежить від якості оточуючого середовища в тому чи іншому регіоні. Системи, властивості яких формуються в результаті взаємодії перетворених, а іноді територіально розкиданих, компонентів природи, визначаються як природні

рекреаційні комплекси. До сфери їх охорони слід включити не тільки місця знаходження природних рекреаційних ресурсів, але й компоненти природи, які беруть участь у їх формуванні. Визначення границь зон охорони природи є важливим теоретичним і практичним завданням.

*Естетичний аспект* являється проявом культурної ролі природи. Збереження естетики ландшафту займає особливе місце серед задач природоохоронної діяльності. Оскільки всі технічні споруди, пристрої, створювані в ландшафті, чинять істотний вплив на зовнішній його вигляд, необхідно думати і про естетичні сторони розроблюваних проектів перетворення ландшафтів [5]. Естетичний аспект охорони природи розглядає оцінку природної краси, коли природа цінується і, відповідно, охороняється заради своїх естетичних якостей, а не як спосіб досягнення економічних цілей. Естетичні потреби людини визначають певні вимоги до змінених, перетворених та відновлених природних об'єктів і територій. Ландшафти повинні буди продуманими, гармонійними і дійсно красивими. Це можливо досягти при дотриманні раціонального використання території, якщо проектувальники мають естетичний смак, якщо всі будівлі будуть гармонійно входити у пейзаж. Ландшафтне проектування та дизайн підтверджують значущість естетики природи. Через естетичний аспект можна розглядати абсолютно всі типи геотехсистем. Особливо слід відзначити ті, що мають серед складових ландшафти з меншим ступенем перетвореності компонентів. До таких геотехсистем відносяться середовищеохоронні ліси та заповідні території. Вони мають відповідні функції - збереження ландшафту в стані, подібному до природного, та збереження природного екологічного фону. Унікальні ландшафти та інші природні об'єкти відносяться до категорії рекреаційних ресурсів, які, в свою чергу, значною мірою обумовлюють розвиток туризму. Туризм є однією з найбільш популярних і широко пропагованих форм відпочинку в сучасній культурі, сприяє розширенню життєвих горизонтів, пізнанню світу, переміщенню в часі і просторі, знайомству з іншими культурами та людьми, релаксації і накопиченню естетичних вражень, які є найбільш важливими цінностями з точки зору сучасної культури.

*Правовий аспект* є забезпеченням обов'язковості природоохоронно-екологічної діяльності, характеризує правову охорону середовища як сукупність всіх державних заходів, що закріплені у праві та здійснюються з метою збереження і створення сприятливих умов для життя людини, попередження шкідливого впливу суспільства на навколишнє природне середовище, що, в кінцевому рахунку, забезпечує збереження здоров'я людини. Правовій охороні підлягає природне середовище, що доступне практичному впливу діяльності людини через правові норми, закони і підзаконні акти (постанови, накази, інструкції тощо). Складність і багатогранність у ставленні суспільства до природного середовища, а також наявність різних державних систем зумовили велике число правових норм, що діють у різних країнах світу. Мета правової охорони навколишнього природного середовища полягає у забезпеченні збереження та раціонального використання природних багатств і оптимальної для людини якості середовища життя. Правовий аспект природоохоронної та екологічної діяльності стосується усіх геотехсистем, через нього відбувається правове регулювання взаємодії суспільства з природою.

**Висновки.** Принцип єдності охорони природи та її раціонального використання – основний принцип у взаємовідносинах суспільства з природою. При цьому саме поняття охорони природи набуває ширшого змісту. В такому аспекті охорона природи є необхідною умовою використання її ресурсів і служить підтриманню динамічної рівноваги між використанням природних ресурсів, з одного боку, та відтворювальними можливостями природи – з другого, що особливо важливо за високої технічної оснащеності сучасного виробництва. В окремих випадках використання природних ресурсів служить одним із способів їх охорони. Дослідження геотехсистем через спектр аспектів природоохоронно-екологічної діяльності є основою оптимізації регіонального природокористування.

**Рецензент – доктор географічних наук,  
професор В.А. Пересацько**

#### Література:

1. Арбузов В.В. Экономика природопользования и природоохраны: Учеб. пособ. / В.В. Арбузов, Д.П. Грузин, В.П. Симакин. – Пенза: Пензенск. гос. ун-т, 2004. – 251с.
2. Борейко В.С. Екологічна етика: Навч. посіб. / В.С. Борейко, А.В. Подобайло. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 116 с.
3. Гавриленко О.П. Екогеографія України / О.П. Гавриленко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http://pidruchniki.ws/15840720/ekologiya/ekogeografiya\\_ukrayini\\_-gavrilenko\\_op](http://pidruchniki.ws/15840720/ekologiya/ekogeografiya_ukrayini_-gavrilenko_op)
4. Исаченко А.Г. Оптимизация природной среды / А.Г. Исаченко. – М.: Мысль, 1980. – 284 с.
5. Мусихина Е.А. Человечество как субъект природопользования / Е.А. Мусихина, Л.Ю. Дмитриева // Успехи современного естествознания. – 2008. – № 11. – С. 107-109.
6. Поліщук Л.Б. Дослідження природно-ресурсного потенціалу у вирішенні регіональних природоохоронно-екологічних проблем / Л.Б. Поліщук, В.В. Лебедь // Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку: Матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 4-5 лист. 2010 р. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – С. 323-325.

7. Поліщук Л.Б. Освітньо-виховне значення природничих наук у формуванні природоохоронно-екологічного світогляду учнів / Л.Б. Поліщук, Ю.С. Симоненко // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 26-27 квіт. 2012 р. - Умань: Видавець «Сочінський», 2012. — С. 146-147.
8. Поліщук Л.Б. Стан довкілля: наслідки в плані освіти та підготовки кадрів / Л.Б. Поліщук // Регіон — 2012: стратегія оптимального розвитку: Матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 25-26 лист. 2012 р. — Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. — С. 295-297.
9. Топчиев А.Г. Геоэкология. Географические основы природопользования / А.Г. Топчиев. — Одесса: Астропроект, 1996. — 392 с.
10. Родзевич Н.Н. Охрана и преобразование природы: Учеб. пособ. для студ. геогр. спец. пед. ин-тов / Н.Н. Родзевич, К.В. Пашканг. — М.: Просвещение, 1986. — 288 с.

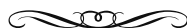
УДК 349.414 : 342.9

**В.І. Ремінний**

Державна інспекція сільського господарства в Харківській області

**Ю.В. Роганін**

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна



## ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ

Здійснено вибірковий аналіз змін і доповнень до Земельного кодексу України й деяких законодавчих та інших нормативно-правових актів України, які регулюють відносини у сфері використання та охорони земель. Розглянуті заходи юридичної відповідальності стосовно порушників земельного законодавства відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України.

**Ключові слова:** використання земель, контроль, адміністративна відповідальність, земельне законодавство.

V. Reminnyi, Yu. Roganin

### RESPONSIBILITY FOR INFRINGEMENTS IN THE LAND USE

The authors have carried out a selective analysis of changes in the Land code of Ukraine and some legislative and normative-legal acts of Ukraine, which regulate relations in land use and protection. Measures of administrative responsibility in relation to the violators of the land legislation in accordance with Code of Ukraine on administrative offences and Criminal Code of Ukraine have been considered.

**Keywords:** land use, control, administrative responsibility, land legislation.

В.И. Реминный, Ю.В. Роганин

### ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЯ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЗЕМЕЛЬ

Осуществлен выборочный анализ изменений и дополнений к Земельному кодексу Украины и некоторых законодательных и других нормативно-правовых актов Украины, регулирующих отношения в сфере использования и охраны земель. Рассмотрены меры юридической ответственности относительно нарушителей земельного законодательства в соответствии с Кодексом Украины об административных правонарушениях, Криминального кодекса Украины.

**Ключевые слова:** использование земель, контроль, административная ответственность, земельное законодательство.

**Вступ.** Відповідно до ст. 14 Конституції України [1; 1996, №30, с.141] земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Зазначена норма Основного Закону обумовлена винятковим значенням землі, яка є основою довкілля, базою для формування, розвитку

і поширення рослинності, водних об'єктів, інших природних компонентів, матеріальною основою територіальної цілісності держави, основним засобом виробництва у сільському, лісовому та в інших галузях господарювання тощо. Набуття та реалізація прав на землю, на земельні ділянки забезпечує іс-